

УДК 338.43.01:334-022.51.027](477)

Назаркевич О.Б., аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ МАЛИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

У статті розроблено методичні підходи до формування стратегії розвитку малих фермерських господарств в регіонах України. У статті використано методичні підходи для формування стратегій розвитку малих фермерських господарств України на основі рейтингової оцінки їх виробничо-господарської діяльності.

Ключові слова: фермерське господарство, стратегія розвитку, рейтингова оцінка, сталий розвиток, методичні підходи.

Nazarkevych O.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE BUILDING OF STRATEGIES OF SMALL PRIVATE FARMS DEVELOPMENT

The article carries out the methodical approaches to formation of development strategies private farm of Ukraine's regions. In the article methodological approaches to building the strategies of private small farms in Ukraine were used. They were based on the evaluation rating of industrial and economic activity.

Keywords: private farm, strategy of development, estimation of rating, sustainable development, methodical approach.

Назаркевич О.Б.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ МАЛЫХ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ

В статье разработаны методические подходы к формированию стратегии развития малых фермерских хозяйств в регионах Украины. В статье использованы методические подходы для формирования стратегий развития малых фермерских хозяйств Украины на основе рейтинговой оценки их производственно-хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, стратегия развития, рейтинговая оценка, устойчивое развитие, методический подход.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним з головних завдань державного регулювання аграрної сфери є створення сприятливого середовища для господарської діяльності всіх сільськогосподарських підприємств. Нерівні умови функціонування різних форм господарювання негативно вплинули на діяльність малих аграрних підприємств – основи збереження і розвитку села. Для держави підтримка розвитку малих сільськогосподарських підприємств є важливим завданням, яке, насамперед, потребує розробки стратегій їх довгострокового розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти формування стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств знайшли своє відображення в наукових роботах багатьох дослідників – П. Т. Саблука, О. Ю. Єрмакова, О. В. Олійника, В. Я. Месель-Веселяка, І. І. Лукінова, В. В. Юрчишина, В. В. Липчука та ін. Проте важливість ефективного розвитку малого аграрного підприємництва в Україні для сільської місцевості і забезпечення продовольчої безпеки країни вимагає подальшого дослідження даної проблеми.

Цілі статті. Мета дослідження є використання методологічних підходів для формування стратегій розвитку малих фермерських господарств України на основі рейтингової оцінки їх виробничо-господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Глобалізаційні процеси та висока конкуренція між підприємствами зумовили необхідність запровадження та реалізація стратегій розвитку. Ринкові умови господарювання спрямовані на підвищення ефективності виробництва та забезпечення на цій основі економічного зростання частково нівелювали отримання позитивного соціального і екологічного ефекту від сільськогосподарської діяльності. При виборі стратегії своєї діяльності підприємства будь-якого типу і розміру повинні враховувати інтереси майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Прагнення до керованого розвитку є вкрай актуальним серед підприємств аграрної сфери. Найбільш сумлінними виконавцями Концепції сталого розвитку у сільському господарстві є малі підприємства. Така ситуація вимагає проведення досліджень щодо формування методологічних засад стратегій сталого розвитку малих сільськогосподарських підприємств, а саме фермерських господарств. Побудова стратегій розвитку фермерських господарств є досить складною проблемою, котра має узгоджуватись із основними стратегічними напрямками розвитку села і сільського господарства [5, с. 193].

Під методологією формування стратегій сталого розвитку малих фермерських господарств розуміють комплекс загальнонаукових і загальнометодологічних методів пізнання. Її теоретико-методологічна підсистема включає такі структурні елементи: теорію та методологію соціально-економічних і екологічних наук; загальнонаукову методологію, локальну методологію формування стратегій економічного стратегій розвитку господарюючих суб'єктів [4, с. 107].

Методологічною основою розробки стратегій розвитку малих фермерських господарств мають стати основні критерії сталого сільського розвитку: зростання ефективності сільського господарства, продовольча безпека країни, природний приріст сільського населення і поліпшення родючості ґрунту [2, с. 257]. Врахування цих критеріїв при розробці стратегічних програм, планів, системи показників, специфічних методологічних принципів та підходів є обов'язковим, що допоможе змінити згубні порядки вкорінені в аграрній сфері.

При побудові стратегій розвитку малих фермерських господарств варто врахувати регіональні особливості їх розвитку. Відмінності у стані економіки різних регіонів України, їх соціальному становищі, ресурсному і технічному забезпеченні, природно-кліматичній і екологічній ситуації визначили необхідність специфічного підходу до розробки й реалізації моделі сталого розвитку малих фермерських господарств для кожного регіону [6, с. 5].

Оцінку рівня ресурсно-технічного і соціального забезпечення, екологічного навантаження на довкілля необхідно здійснювати за допомогою фактичних показників, порівнюючи їх із динамікою розвитку фермерських господарств. Для детального аналізу ресурсно-технічного і соціального забезпечення, екологічного навантаження здійснюють рейтингову оцінку виробничої діяльності малих фермерських господарств областей України. Рейтингова оцінка дає змогу визначити ефективність ведення виробничо-господарської діяльності, порівняти значення інших суб'єктів господарювання та визначити загальний рівень сталого розвитку. Для реальної оцінки стану розвитку підприємств використовують дані рейтингової оцінки, яка ґрунтується на оцінці фактичних показників діяльності та являє собою інтегральну оцінку, яка визначає позицію j-го суб'єкта по певних параметрах [4, с. 109].

Основні етапи комплексної рейтингової оцінки:

1. Формування системи економічних, соціальних і екологічних показників.
2. Встановлення напрямку змін показників.
3. Стандартизація показників.
4. Розрахунок комплексної рейтингової оцінки.
5. Ранжування господарств за результатами комплексної рейтингової оцінки.
6. Аналіз результатів комплексної рейтингової оцінки [1, с. 197].

Для рейтингової оцінки ефективності господарювання малих фермерських господарств України розраховуємо інтегральні показники у розрізі областей. Інтегральні показники розподілені на чотири групи (табл. 1).

Таблиця 1

Групи інтегральних показників для оцінки ефективності господарювання малих фермерських господарств України

Назва групи	Показники
I група – показники для оцінки рівня інтенсивності	1. розмір 1 підприємства; 2. грошова оцінка 1 га землі; 3. землезабезпеченість 1 працівника; 4. виробничі витрати на 1 га; 5. внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі; 6. умовне поголів'я на 100 га угідь.
II група – показники для оцінки рівня виробництва та ефективності	виробництво продукції (валова продукція) на 1 га сільськогосподарських угідь; окупність витрат (валова продукція на грн витрат); державна підтримка на 1 га сільськогосподарських угідь; виручка рослинництва на 1 га ріллі; виручка тваринництва на 1 умовну голову; прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь; коефіцієнт дохідності рослинництва; коефіцієнт дохідності тваринництва.
III група - показники для оцінки рівня екологічності виробництва	рівень освоєності (відношення площі сільськогосподарських угідь до загальної площі господарства); рівень розораності (відношення площі ріллі до площі сільськогосподарських угідь); внесення органічних добрив на 1 га посівної площі; частка інтенсивних культур у структурі посівів.
IV група - показники для оцінки рівня соціальної складової	1. прибуток на 1 працівника; 2. оплата праці 1 працівника; 3. плата за 1 га земельного паю; 4. частка найманих працівників; 5. частка доходу від наданих послуг у загальній виручці підприємства.

Наступним етапом дослідження є здійснення комплексної порівняльної оцінки рівня інтенсивності, ефективності, екологічності, соціальної спрямованості малих фермерських господарств на регіональному рівні у 2013 році проведено у кілька етапів.

На першому етапі обчислюємо часткові співвідношення показників по регіонах до середніх по Україні за формулою:

$$\frac{x_{ij}}{\bar{x}_i}, \quad (1)$$

де x_{ij} - абсолютне значення i – го показника j – го регіону;

\bar{x}_i - середнє значення i – го показника по Україні.

Обчислюємо середньозважені (інтегральні) індекси показників окремо по кожній групі за формулою:

$$I = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{x_{ij}}{x_i}} \dots \quad (2)$$

де I– інтегральний індекс оцінки ефективності господарювання малих фермерських господарств j-ї області.

Аналіз регіональних відмінностей на основі розрахунку інтегральних показників інтенсивності, ефективності, екологічності, соціальної спрямованості дозволив визначити рейтинг регіонів виділеними групами показників.

Ближче до центру знаходяться регіони з найнижчим рівнем інтенсивності, економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної складової. Зокрема, до таких областей увійшли Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Одеська (рис. 1).

Аналіз регіональних відмінностей на основі розрахунку інтегральних показників дав змогу проранжувати області та визначити рейтинг областей виділеними блоками показників.

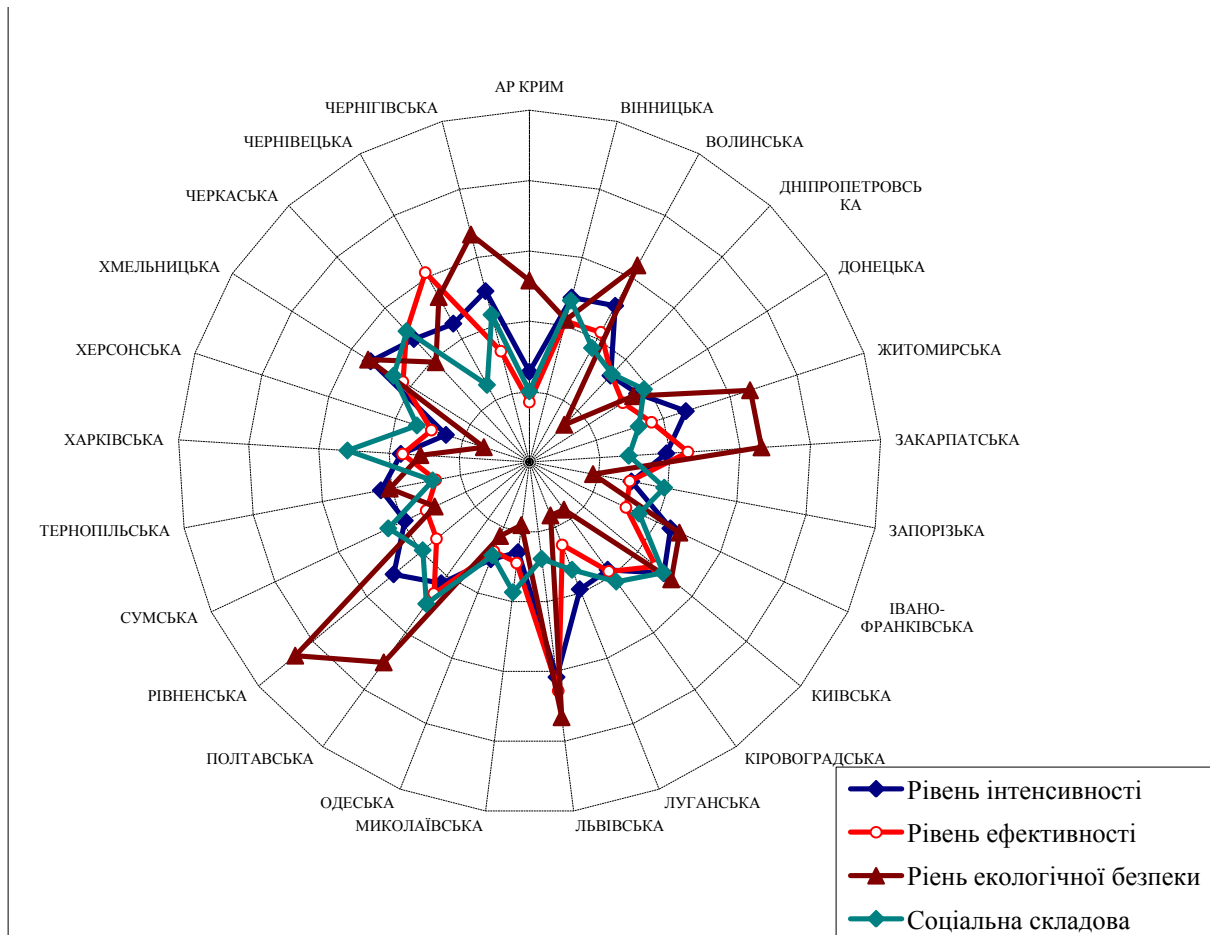

Рис. 1. Оцінка господарської діяльності малих фермерських господарств у 2013 році

Високий рівень інтенсивності ведення господарювання малих фермерських господарств Вінницької, Волинської, Київської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької областей обумовив високий рівень ефективності виробництва у цих областях. Проте, господарства Івано-Франківської та Тернопільської областей, маючи високий рівень інтенсивності виробництва, не досягли високого рівня ефективності виробництва. Господарства південного регіону, а саме Запорізької, Миколаївської, Одеської областей мають найнижчий рівень інтенсивності, відповідно і ефективності виробництва. Висока частка інтенсивних культур, а саме соняшнику, у господарствах Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей обумовила низький рівень екологічної безпеки.

За соціальною складовою найвищий рівень мають господарства Вінницької, Київської, Кіровоградської, Полтавської, Сумської, Хмельницької, Харківської, а найнижчий – Закарпатської, Львівської, Одеської, Тернопільської, Чернівецької областей. Низька соціальна захищеність працівників малих фермерських господарств в західних областях України зумовлена низькими прибутками на одного працівника, низьким рівнем найманої праці.

Найвищий рівень екологічності виробництва виявлено у Полтавській, Рівненській, Житомирській, Закарпатській і Львівській областях, а найнижчий – Дніпропетровській, Миколаївській, Одеській, Херсонській, Кіровоградській і Луганській областях. Низька екологізація сільського господарства південних і східних областей України зумовлена високою часткою інтенсивних культур у структурі посівів, а також збільшенням розмірів підприємств.

Результатом аналізу рейтингової оцінки малих фермерських господарств України щодо ефективності використання ресурсів та впливу їх діяльності на соціальну і екологічну сферу має стати розроблення і реалізація стратегії сталого розвитку для господарств кожної області. Для ефективного виконання даних стратегій важлива роль належить державній підтримці. Через обмеженість фінансових ресурсів у державному бюджеті пріоритетність в одержанні коштів мають отримати фермерські господарства з високим соціальним і екологічним.

Висновки. Для зміцнення позиції малих фермерських господарств на ринку як суспільно необхідної форми господарювання необхідним є розробка стратегій розвитку. Формування стратегій сталого розвитку малих фермерських господарств базується на глибокому аналізі результатів їх господарської діяльності. Для визначення стратегій сталого розвитку малих форм господарювання на селі було використано методіку рейтингової оцінки за показниками інтенсивності, ефективності, екологічності, соціальної спрямованості. Здійснення рейтингової оцінки ефективності господарської діяльності малих фермерських господарств є важливим способом визначення стратегічних напрямів розвитку малих суб'єктів господарювання області.

Список використаних джерел:

1. Горбатова Л. В. Комплексна рейтингова оцінка соціально-економічної та екологічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств / Л. В. Горбатова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. – 2013. - № 5. – С. 196-202.
2. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика: монографія / В. П. Горьовий. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 540 с.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Єрмаков О. Ю. Методологія формування стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств / О. Ю. Єрмаков, О. О. Лайко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2014. – Вип. 200(2). – С. 107-114.
5. Липчук В. В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку монографія / В. В. Липчук, Л. Б. Гнатишин, О. М. Кордоба. – Львів, 2010. – 236 с.
6. Кондіус, І.С. Тренінг «Методичні підходи до формування та вибору стратегії стійкого розвитку регіону» : навчально-методичний посібник / І.С. Кондіус. – Севастополь : Севастопольський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації, 2012 – 40 с.

Рецензент д.е.н., професор Гринів Л.С.